

THE CONDUCTED NATIONAL REFERENDUMS IN BULGARIA AFTER 1989

Abstract: In the period after 1989 (and before), Bulgaria has a modest experience in conducting referendums. After the adoption of a modern law (in 2009), three national referendums were held: 1. Referendum "for" or "against" the development of nuclear energy; 2. Referendum for electronic voting; 3. Referendum at the initiative of the team of the show of Slavi Trifonov. The article analyzes the reasons for their implementation, the way they run and the results achieved. Suggestions have been made to improve the conduct of future referendums

---

Author information:

Ivan Ivanov

PhD in History

✉ ivan.2000@gmail.com

🌐 Bulgaria

Keywords:

Referendum, nuclear power, electronic voting, majority voting

В периода след 1989 г. (а и преди това) България има скромнен опит в провеждането на референдуми. След приемането на съвременен закон (през 2009 г.) са проведени три национални референдума:

Референдумът „за“ или „против“ развитието на ядрената енергетика

Това е първият и е проведен на 27 януари 2013 г. Граждански инициативен комитет, подкрепен от БСП, събира 770 000 подписа при необходими тогава 500 000. Инициатирането на референдума идва след спорове около строежа на АЕЦ Белене.

На 24 октомври 2012 г. Народното събрание решава въпросът за националното допитване да е: „Да се развива ли ядрената енергетика в Република България чрез изграждане на нова ядрена електроцентрала?“ На референдума гласуват общо 1 405 463 граждани или 20,22% от гражданите с право на глас 60,6% от тях гласуват с ДА, а 37,96% с НЕ. За референдума тогава са регистрирани 4 инициативни комитета, като 2 от тях защитават така зададения въпрос, а два застъпват противоположната позиция.

Активността е на ръба и на 27 февруари 2013 г. парламентът взема решение за спиране на проекта за строителство на нова ядрена електроцентрала на площадката в Белене и настоява за цялостното му прекратяване.

Референдум за електронното гласуване

Вторият национален референдум се провежда съвместно с местните избори през 2015 г. и е по-известен като референдум за електронното гласуване. Гласуването по този въпрос има по-дълга история. Началото е инициативата на президента Росен Плевнелиев, отхвърлена от Правната комисия в 42-рото Народно събрание през февруари 2014. По същото време се създава инициативен комитет, оглавен от проф. Георги Близнашки.

Обявени са пунктове за събиране на подписи по въпросите, предложени по-рано и от Р. Плевнелиев:

1. Подкрепяте ли част от народните представители да се избират мажоритарно?
2. Подкрепяте ли въвеждането на задължително гласуване на изборите и националните референдуми?

3. Подкрепяте ли да може да се гласува и дистанционно по електронен път при произвеждане на изборите и референдумите?

Инициативният комитет за провеждане на национален референдум за изборна реформа на 10.03.2014 г. внася над 560 000 подписа, събрани с помощта на ГЕРБ. Проверката на ГРАО тогава обаче показва, че коректните подписи са под изискуемия минимум от половин милион, а председателят на НС отказва да даде на комитета един месец, за да бъдат отстранени нарушенията в подписката. И така с разпускането на 42-рото Народно събрание предложението за този референдум отпада. Правната комисия отхвърли искането за референдум на президента.

Следващо предложение за национален референдум по същите въпроси е внесено от президента през юни 2015 г. Решение се взема през юли 2015 г., като 43-тото Народното събрание одобрява само въпроса за електронното гласуване. Референдумът се провежда съвместно с местните избори на 25.10.2015 г. Избирателната активност е 39,67%, гласували общо 2 709 210, като 69,50% гласуват с ДА, а 25,99% с НЕ.

След застъпничество от граждански организации и обсъждане в Комисията по правни въпроси Народното събрание въвежда изменения в Изборния кодекс за приемане на електронното гласуване с експериментално провеждане през 2018 г.

Инициативата на Веселин Марешки за провеждане на национален референдум също бе във фокуса на общественото внимание през 2015–2016 г. На 3.11.2015

Инициативен комитет внася в Народното събрание уведомление, че започва да събира подписи по пет въпроса:

1. Подкрепяте ли да се въведе регулация на пазара на горива, така че да се гарантират по-ниски цени в бензиностанциите?
2. Подкрепяте ли да отпадне имунитетът на народните представители?
3. Подкрепяте ли да отпадне напълно държавната субсидия за финансиране на политически партии и коалиции?
4. Подкрепяте ли броят на народните представители да бъде намален от 240 на 120?
5. Подкрепяте ли да се премахне ограничението едно лице да може да открие не повече от 4 аптеки на територията на страната, за да стане пазарът по-конкурентен и да се намалят цените в аптеките?

През февруари 2016 г. са внесени 401 000 подписа при нужни 400 000 (след промени в ЗПУГДВМС). След проверка на ГРАО се установяват 310 078 коректни подписа. При събирането на минимум 200 хиляди легитимни подписа Народното събрание следва в 3-месечен срок от внасянето им да приеме решение дали да допусне провеждането на референдум. През май инициативният комитет внася 100 000 нови и коригирани подписи.

През юли 2016 НС взема решение да отхвърли предложения референдум, тъй като не достигат 2644 подписа.

Референдум по инициатива на екипа на шоуто на Слави Трифонов

На 26 октомври 2015 г. в „Шоуто на Слави“ (вечерно токшоу, външна продукция на bTV) е обявено създаването на Инициативен комитет за инициране на подписка за провеждането на референдум: „С надеждата, че всички българи заедно ще сменим правилата“.

На 9 ноември се внася уведомлението към Народното събрание с шест въпроса. На 10 ноември стартира събирането на подписи, за което са предвидени три месеца. За целта сценаристите, които са и част от инициативния комитет, заедно с пълномощници и координатори и съвместно с движение ДНЕС организират събирането на подписи из цялата страна и в чужбина.

Въпросите, за които се събират подписи са:

1. Подкрепяте ли народните представители да се избират с мажоритарна избирателна система с абсолютно мнозинство в два тура?
2. Подкрепяте ли броят на народните представители да бъде намален на 120?
3. Подкрепяте ли въвеждането на задължително гласуване на изборите и референдумите?

4. Подкрепяте ли да може да се гласува и дистанционно по електронен път при произвеждане на изборите и референдумите?
5. Подкрепяте ли годишната държавна субсидия, отпускана за финансиране на политическите партии и коалициите, да бъде един лев за един получен действителен глас на последните парламентарни избори?
6. Подкрепяте ли директорите на областните дирекции на Министерството на вътрешните работи и началниците на районните управления в областните дирекции на Министерството на вътрешните работи да се избират с мажоритарна избирателна система с абсолютно мнозинство в два тура?

На 8.02.2016 г. инициативният комитет внася 673 481 подписа в подкрепа на инициативата си. Пред медиите Слави Трифонов заявява: „673 481, но това не са подписи, а това са 673 481 съдби. 673 481 мечти. Така че държавата е необходимо да се съобрази с тези мечти и съдби. По закон трябва да са събрани 400 000 подписа. Събрани са 673 481 мечти... 673 481 съдби са решили да подложат на референдум тези въпроси. Политиците са избрани от хората. Ако не се съобразят с тези 673 481 личности, ще си понесат последствията...“

След проверка на ГРАО 572 650 подписа се оказват валидни. 43-тото Народно събрание одобрява без редакция шестте въпроса на заседание на 12 май 2016. След одобрението на така зададените въпроси на 28 май 2016 президентът отправи искане до Конституционния съд да се произнесе за съответствие с Конституцията по отношение на три от тях – да може ли да се гласува и дистанционно по електронен път при произвеждане на изборите и референдумите, за това броят на народните представители да бъде намален на 120 и дали директорите на областните дирекции на Министерството на вътрешните работи и началниците на районните управления в областните дирекции на Министерството на вътрешните работи да се избират с мажоритарна избирателна система с абсолютно мнозинство в два тура.

В решението си Конституционният съд обявява за противоконституционни и трите оспорени от президента въпроса от станалия известен като референдума на Слави Трифонов.

След дискусии и опити за законодателни промени, които да направят възможно провеждането на референдуми самостоятелно, е насрочена дата и на 6 ноември 2016 заедно с изборите за президент се провежда третият национален референдум, за първи път по три въпроса. Избирателната активност е 50,86% или 3 488 558 избиратели, които гласуват по следния начин:

1. Мажоритарни избори на два тура с абсолютно мнозинство: ДА: 71,95%; НЕ: 16,05%;
2. За задължително гласуване на избори и референдуми: ДА: 61,89%; НЕ: 25,98%
3. За намаляване на партийната субсидия на 1 лев: ДА: 72,16%; НЕ: 15,02%

Макар и съвсем близо до определения със закона праг, и третият референдум не успява да прескочи границата. След повторно преброяване и обжалване от страна на инициаторите се оказва, че 12 027 гласа не достигат решенията от този референдум да станат задължителни. В отговор на референдума са внесени две предложения за промяна на Изборния кодекс с предложена мажоритарна система и намаляването на субсидиите, но ситуацията на предсрочни избори измества фокуса на политическия процес.

Историята на трите визирани референдума, проведени след 1989 г. демонстрира, че намесата на Народното събрание е непоследователна – както при вземане на решения за провеждане на референдуми, така и за действия вследствие на резултатите от гласуването. От друга страна, хронологията на националните референдуми в страната показва повишаване на гражданската активност и постепенно възпитаване на култура на участие. Това в още по-голяма степен налага необходимостта от обективна, достъпна и балансирана информация, на базата на която гражданите да вземат решения

На основата на този анализ авторът на статията представя следните насоки за промени на законодателството и практиките по организиране на референдуми:

1. Промени в ЗПУГДВМС относно качеството и продължителността на кампанията, както и конкретните стъпки и отговорности на НС, МС, ЦИК и СЕМ и координацията между тях;
2. Нови изисквания към съдържанието на информационния лист - задължение

- Министерският съвет да включи в Информационния лист за допитването аргументи по различните позиции и преките последици от вземане на дадено решение от избирателя;
3. Конкретно разписване като приложение към ЗПУГДВМС и Изборния кодекс на методология за одобряване на медийните пакети и оценка на капацитета на инициативните комитети, както и мониторинг на съдържанието и ефекта на проведената кампания;
  4. Включване на задължение на СЕМ за мониторинг на кампанията за референдум, както и преглед на съдържанието на медийните пакети с цел подобряване средата и качеството на информационния поток, финансиран с държавни средства.
  5. Създаване на единен публичен регистър към ЦИК с информация за обхвата и съдържанието на договорите за предоставяне на медийни услуги и разработване на система за обществен мониторинг съвместно с Обществения съвет към ЦИК, СЕМ и други заинтересовани страни;
  6. Организиране на широк обществен дебат с всички отговорни институции, партии, експерти и граждански организации относно други промени в ЗПУГДВМС:
    - Въвеждане на възможност за входящ контрол на качеството на зададените въпроси преди стартирането на събирането на подписи за референдум;
    - Условия и хипотези за задължителност на решенията на референдумите, включително праговете за участие;
    - Облекчаване на изискванията за инициране и провеждане на местни референдуми с цел придобиване на опит в упражняването на пряката демокрация;
    - Намаляване на обема на изискваните лични данни при инициране на референдум и регистриране на инициативните комитети;
    - Възможност за онлайн проверка от гражданите на подписите, които се събират за иницирането на референдума;
    - Въвеждане на възможност за електронно събиране на подписи и стриктен контрол и санкции (включително спиране на подписката) при злоупотреба с лични данни и избирателни права.
    - Насърчаване на инициативи и кампании на НПО и медии за повишаване на нивото на гражданско образование и изграждане на култура на участието.

Източници на статистическата информация:

1. Централна избирателна комисия
2. ЕСИ на различни социологически агенции представени пред медиите